

MOLIYAVIY RAQOBATBARDOSHLIKNING IQTISODIY MOHIYATI VA UNI SHAKLLANTIRISH ZARURATI

ECONOMIC ESSENCE OF FINANCIAL COMPETITIVENESS AND THE NECESSITY OF ITS FORMATION

¹**Vaisov Dilshod
Ibodullayevich**

¹Ma'mun universiteti, "Biznesni boshqarish kafedrası" PhD.
ORCID: 0009-0001-6293-1498, **E-mail:** vaisov_dilshod@mamunedu.uz

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Mazkur maqolada moliyaviy raqobatbardoshlikning iqtisodiy mohiyati, uning shakllanish zarurati va zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni tahlil qilingan. Tadqiqotda moliyaviy raqobatbardoshlikning asosiy determinantlari, an'anaviy raqobatbardoshlikdan farqli jihatlari hamda korxonalar rivojlanishidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, moliyaviy boshqaruv, investitsion salohiyat va raqamli transformatsiyaning moliyaviy ustunliklarni shakllantirishdagi roli asoslab berilgan.

Eng. - This article analyzes the economic essence of financial competitiveness, the necessity of its formation, and its role in the modern economy. The study examines the key determinants of financial competitiveness, its distinctive features compared with traditional competitiveness, and its importance for enterprise development. In addition, the role of financial management, investment potential, and digital transformation in shaping financial advantages is substantiated.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ *moliyaviy raqobatbardoshlik, moliyaviy boshqaruv, moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat, raqobat ustunligi, kapital, risklarni boshqarish, innovatsiyalar, raqamli transformatsiya, FinTech, korxona rivojlanishi, iqtisodiy samaradorlik.*

❖ *financial competitiveness, financial management, financial stability, investment potential, competitive advantage, capital, risk management, innovations, digital transformation, FinTech, enterprise development, economic efficiency.*

Kirish.

Jahonda raqobat muhitining keskinlashuvi, investitsion jarayonlarning faollashuvi hamda raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi korxonalar faoliyatida moliyaviy omillarning ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda. Zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda korxonalarning bozordagi muvaffaqiyati nafaqat mahsulot sifati yoki marketing strategiyasi, balki moliyaviy resurslarni shakllantirish, ulardan samarali

foydalanish va moliyaviy risklarni boshqarish qobiliyati bilan ham belgilanmoqda. Shu nuqtayi nazardan, moliyaviy raqobatbardoshlik korxonalarning barqaror rivojlanishi va investitsion jozibadorligini ta'minlovchi muhim iqtisodiy kategoriya sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq iqtisodiy adabiyotlarda mazkur tushunchaning mohiyati, shakllanish omillari va zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni bo'yicha yagona yondashuv to'liq shakllanmagan. Shu sababli moliyaviy

raqobatbardoshlikning iqtisodiy mazmunini ochib berish hamda uni shakllantirish zaruratini asoslash muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega vazifa bo'lib hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Moliyaviy raqobatbardoshlik masalalari so'nggi yillarda iqtisodiyot sohasida dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylanib, korxonalarning barqaror rivojlanishi, investitsion jozibadorligi va uzoq muddatli raqobat ustunliklarini ta'minlash bilan bog'liq holda keng o'rganilmoqda. Ushbu tushunchaning nazariy asoslari raqobatbardoshlik, korporativ moliya, strategik boshqaruv va institutsional iqtisodiyot nazariyalari negizida shakllangan bo'lib, keyingi yillarda raqamli iqtisodiyot va fintexnologiyalar rivojlanishi natijasida yanada yangicha mazmun kasb etmoqda. Moliyaviy raqobatbardoshlikning nazariy ildizlari klassik raqobat nazariyalariga borib taqaladi. A. Smit va D. Rikardo iqtisodiy ustunlikning asosiy manbai sifatida resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishni e'tirof etishgan bo'lsa, keyinchalik M. Porter korxonaning bozordagi muvaffaqiyati strategik ustunliklarni shakllantirish bilan bog'liqligini asoslab bergan [8]. Porterning fikricha, korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyati xarajatlar ustunligi va differensiallashuv strategiyalarini samarali qo'llashga bog'liq [9]. Mazkur yondashuv moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini raqobat ustunligining muhim omillaridan biri sifatida talqin qilish imkonini beradi. Resurs salohiyati nazariyasi vakillari J. Barney va B. Wernerfelt moliyaviy kapitalni korxonaning strategik resurslaridan biri sifatida baholagan [1]. Ularning fikricha, noyob va samarali boshqariladigan resurslar korxonaning barqaror raqobat ustunligini ta'minlaydi. Mazkur yondashuv moliyaviy raqobatbardoshlikning nazariy asoslarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki moliyaviy resurslarning mavjudligi va

ulardan foydalanish sifati korxonaning investitsion imkoniyatlari hamda innovatsion rivojlanish salohiyatini belgilaydi. Dinamik qobiliyatlar nazariyasini rivojlantirgan D. Teece korxonalarning tez o'zgaruvchan muhitga moslashish qobiliyatini raqobat ustunligining asosiy manbai sifatida ko'rsatgan [12]. Zamonaviy iqtisodiyotda moliyaviy raqobatbardoshlik nafaqat moliyaviy resurslar hajmi, balki ularni qayta taqsimlash, yangi investitsion imkoniyatlarni aniqlash va moliyaviy xavflarni boshqarish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Shu jihatdan moliyaviy raqobatbardoshlik dinamik xarakterga ega bo'lgan iqtisodiy kategoriya sifatida namoyon bo'lmoqda.

So'nggi o'n yillikda xalqaro tashkilotlar tomonidan e'lon qilinayotgan hisobotlarda ham moliyaviy raqobatbardoshlik masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, Jahon bankining tadqiqotlarida moliyaviy inklyuziya, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari va biznesning moliyaviy resurslarga kirishi iqtisodiy o'sishning muhim omili sifatida e'tirof etiladi [18]. Tashkilot ekspertlarining fikricha, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarining kengayishi korxonalarning investitsion faolligini oshirib, ularning raqobatbardoshligini mustahkamlaydi. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) hisobotlarida esa moliyaviy barqarorlik va moliyaviy tizimlarning chidamliligi iqtisodiy rivojlanishning asosiy shartlaridan biri sifatida ko'rsatiladi [5]. Ushbu yondashuv moliyaviy raqobatbardoshlikning nafaqat korxona darajasida, balki milliy iqtisodiyot miqyosida ham muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, global iqtisodiy noaniqliklar sharoitida moliyaviy boshqaruvning samaradorligi va risklarni boshqarish tizimlari korxonalarning barqaror faoliyat yuritishida hal qiluvchi omilga aylanmoqda. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan e'lon qilingan tadqiqotlarda kichik va o'rta biznes

subyektlarining moliyalashtirish manbalariga kirish imkoniyatlari ularning raqobatbardoshligi va innovatsion rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi [7]. IHTT ekspertlari venchur kapital, biznes farishtalari, kraudfanding va muqobil moliyalashtirish instrumentlarini zamonaviy korxonalarning moliyaviy raqobatbardoshligini oshiruvchi muhim omillar sifatida baholashgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) hisobotlarida raqamli iqtisodiyot va texnologik transformatsiya korxonalarning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytiruvchi omil sifatida tavsiflanadi [13]. Tashkilot ekspertlari raqamli platformalar, elektron tijorat va raqamli moliyaviy xizmatlar rivojlanishi natijasida kichik biznes subyektlarining global bozorlarga integratsiyalashuvi kuchayib borayotganligini qayd etishadi. Moliyaviy raqobatbardoshlikning zamonaviy talqinlari FinTech texnologiyalari rivojlanishi bilan yanada boyidi. Deloitte, PwC va KPMG kabi xalqaro konsalting kompaniyalari hisobotlarida sun'iy intellekt, Big Data, blockchain, Open Banking va raqamli kreditlash tizimlari moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshiruvchi muhim vositalar sifatida baholanadi [3; 10]. Ularning tahlillariga ko'ra, raqamli moliyaviy texnologiyalar korxonalarning operatsion xarajatlarini kamaytirish, moliyaviy qarorlar sifatini oshirish va investitsion jozibadorligini kuchaytirish imkonini bermoqda.

Adabiyotlar tahliliga ko'ra, mavjud tadqiqotlarda moliyaviy raqobatbardoshlik ko'proq moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat yoki moliyaviy boshqaruv nuqtai nazaridan o'rganilgan. Biroq uning iqtisodiy mohiyati, shakllanish zarurati va zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitidagi o'rni kompleks yondashuv asosida yetarli darajada yoritilmagan. Shuningdek, ushbu tadqiqot muallifining kichik biznes subyektlari va tibbiyot xizmatlari sohasida

raqobatbardoshlikni tahlil qilish va baholash bo'yicha ilgari olib borgan tadqiqotlari [14; 15; 16; 17] ushbu maqola uchun uslubiy asos va mantiqiy davomiylik vazifasini o'taydi. Shu sababli moliyaviy raqobatbardoshlikning iqtisodiy mazmuni, determinantlari va uni shakllantirish mexanizmlarini tizimli tadqiq etish vazifasi muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqot mavzusining nazariy-konseptual xususiyatidan kelib chiqib, tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlar majmui qo'llanildi. Tadqiqotning uslubiy asosini tarixiy-mantiqiy tahlil metodi tashkil etdi va bu orqali raqobatbardoshlik nazariyalarining klassik (A. Smit, D. Rikardo) yondashuvlardan zamonaviy resurs salohiyati (J. Barney, B. Wernerfelt) va dinamik qobiliyatlar (D. Teece) nazariyalarigacha bo'lgan evolyutsiyasi izchil ochib berildi. Xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlar, shuningdek xalqaro tashkilotlar (Jahon banki, IMF, OECD, UNCTAD) hamda yetakchi konsalting kompaniyalari (Deloitte, PwC, KPMG) hisobotlarini o'rganishda monografik tadqiqot metodi qo'llanildi, bu esa mavzu bo'yicha mavjud bilimlar bazasini tizimli tarzda umumlashtirish imkonini berdi. Moliyaviy raqobatbardoshlik va an'anaviy raqobatbardoshlik tushunchalari o'rtasidagi farqlarni, shuningdek an'anaviy va zamonaviy iqtisodiyot sharoitlarini yoritishda qiyosiy tahlil metodidan foydalanildi. Moliyaviy raqobatbardoshlikning determinantlarini aniqlash va ularning korxona rivojlanishiga ta'sir yo'nalishlarini tizimlashtirishda tizimli-tarkibiy yondashuv qo'llanildi, bu determinantlarni bir-biridan izolyatsiyalangan holda emas, balki o'zaro bog'liq yaxlit majmua sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi. Turli mualliflar va institutlarning moliyaviy raqobatbardoshlikka oid yondashuvlarini umumlashtirish hamda ularning mazmunini yagona konseptual asosga keltirishda induktiv-

deduktiv metod va abstraktlashtirish usullaridan foydalanildi. Nihoyat, mavjud ta'riflarning mazmunli tomonlarini sintez qilish va mualliflik ta'rifini shakllantirishda terminologik tahlil va umumlashtirish metodi qo'llanildi, bu esa moliyaviy raqobatbardoshlikni moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat, risklarni boshqarish, innovatsion va raqamli omillarni o'zida mujassam etuvchi integrallashgan iqtisodiy kategoriya sifatida ta'riflash imkonini berdi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Iqtisodiy munosabatlarning chuqurlashuvi, global raqobatning kuchayishi hamda iqtisodiy faoliyatning tobora murakkablashib borishi sharoitida korxonalarning muvaffaqiyatli faoliyati nafaqat

ishlab chiqarish yoki marketing salohiyati, balki moliyaviy imkoniyatlari va moliyaviy boshqaruv sifati bilan ham belgilanmoqda. Shu sababli, so'nggi yillarda iqtisodiy adabiyotlarda "moliyaviy raqobatbardoshlik" tushunchasiga bo'lgan qiziqish sezilarli darajada ortib bormoqda. Mazkur kategoriya umumiy holda korxonaning moliyaviy resurslarni shakllantirish, ulardan samarali foydalanish, investitsiyalarni jalb qilish, moliyaviy risklarni boshqarish va uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlash qobiliyatini ifodalaydi. Biroq moliyaviy raqobatbardoshlikning to'liq iqtisodiy mohiyati va uni shakllantirish zarurati iqtisodiyot fanida nisbatan yangi yo'nalish bo'lib, uning nazariy asoslarini tizimli ravishda o'rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

1-jadval

Moliyaviy raqobatbardoshlikning iqtisodiy kategoriya sifatida shakllanish zarurati

Ta'sir qiluvchi omillar	An'anaviy iqtisodiyot sharoiti	Zamonaviy iqtisodiyot sharoiti	Moliyaviy raqobatbardoshlikning zarurligi
Raqobat muhiti	Mahalliy bozorlarda cheklangan raqobat	Global va raqamli raqobat muhiti	Moliyaviy ustunliklarni shakllantirish zarurati
Investitsiyalar	Asosan bank kreditlariga tayanish	Diversifikatsiyalashgan moliyalashtirish manbalari	Investitsion jozibadorlikni oshirish
Innovatsiyalar	Past texnologik yangilanishlar	Innovatsion iqtisodiyot va Sanoat 4.0	Innovatsiyalarni moliyalashtirish ehtiyoji
Risklar	Nisbatan barqaror muhit	Yuqori noaniqlik va tavakkalchiliklar	Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash
Raqamlashtirish	Cheklangan avtomatlashtirish	Big Data, AI, FinTech, Open Banking	Raqamli moliyaviy ustunliklarni yaratish
Biznes boshqaruvi	Operatsion boshqaruv ustunligi	Strategik va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv	Moliyaviy qarorlar sifatini oshirish

Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Yuqoridagi jadvalda moliyaviy raqobatbardoshlikning mustaqil iqtisodiy kategoriya sifatida shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillar tahlil qilingan bo'lib, unda an'anaviy va zamonaviy iqtisodiyot sharoitlari o'rtasidagi farqlar hamda ushbu o'zgarishlarning korxonalar moliyaviy faoliyatiga ta'siri yoritilgan. Jadval tahliliga ko'ra, iqtisodiy munosabatlarning

murakkablashuvi va raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi moliyaviy raqobatbardoshlikning ahamiyatini sezilarli darajada oshirgan. Eng avvalo, raqobat muhitidagi o'zgarishlar moliyaviy raqobatbardoshlikni shakllantiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Agar an'anaviy iqtisodiyot sharoitida korxonalar asosan mahalliy bozorlarda faoliyat yuritgan va

raqobat nisbatan cheklangan bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda global integratsiya va raqamli platformalarning rivojlanishi natijasida raqobat chegaralari sezilarli darajada kengaydi. Korxonalar nafaqat mahalliy, balki xalqaro kompaniyalar bilan ham raqobatlashishga majbur bo'lmoqda. Bunday sharoitda moliyaviy resurslarni samarali boshqarish va moliyaviy ustunliklarni shakllantirish korxona muvaffaqiyatining muhim shartiga aylanmoqda. Bundan tashqari, investitsion jarayonlardagi o'zgarishlar ham moliyaviy raqobatbardoshlik zaruratini kuchaytirgan muhim omil hisoblanib, ilgari korxonalar investitsion ehtiyojlarini asosan bank kreditlari hisobidan qoplagan bo'lsa, zamonaviy iqtisodiyotda moliyalashtirish manbalari sezilarli darajada diversifikatsiyalashgan. Venchur kapital, xususiy investitsiyalar, kraudfanding, korporativ obligatsiyalar va boshqa muqobil moliyalashtirish instrumentlarining rivojlanishi korxonalardan yuqori investitsion jozibadorlikni talab qilmoqda. Natijada moliyaviy raqobatbardoshlik investorlar e'tiborini jalb qilish va kapital resurslariga erishishning muhim vositasiga aylanmoqda. Jadvalimizga ko'ra, innovatsion iqtisodiyotning shakllanishi ham moliyaviy raqobatbardoshlikning rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. An'anaviy iqtisodiyotda texnologik yangilanishlar sekin kechgan bo'lsa, bugungi Sanoat 4.0 sharoitida innovatsiyalar korxonalarning asosiy raqobat ustunligiga aylanmoqda [11] hamda bu holda innovatsion faoliyat katta hajmdagi investitsiyalarni talab qilganligi sababli korxonalarning moliyaviy imkoniyatlari va moliyaviy boshqaruv sifati alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan moliyaviy raqobatbardoshlik innovatsion rivojlanishning zarur moliyaviy bazasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Risklar bilan bog'liq omillar ham tahlilimizda alohida o'rganilgan, ya'ni zamonaviy iqtisodiy voqelik yuqori darajadagi noaniqlik va tavakkalchiliklar bilan tavsiflanmoqda. Turli moliyaviy inqirozlar,

pandemiyalar, geosiyosiy keskinliklar va bozor kon'yunkturasidagi o'zgarishlar korxonalarning moliyaviy barqarorligini doimiy ravishda sinovdan o'tkazmoqda. Bunday sharoitda moliyaviy raqobatbardoshlik nafaqat foyda olish, balki moliyaviy xavflarni boshqarish va biznesning uzluksizligini ta'minlash qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.

Qayd etilganidek, raqamlashtirish jarayonlari moliyaviy raqobatbardoshlikning yangi determinantlarini shakllantirmoqda, xususan, Big Data, sun'iy intellekt, FinTech va Open Banking texnologiyalarining rivojlanishi moliyaviy boshqaruv usullarini tubdan o'zgartirmoqda [2]. Korxonalar endilikda moliyaviy ma'lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish, risklarni prognozlash va investitsion qarorlarni optimallashtirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Natijada raqamli moliyaviy ustunliklar zamonaviy raqobatbardoshlikning muhim manbalaridan biriga aylanmoqda. Yakuniy element sifatidagi biznes boshqaruvi yondashuvlaridagi transformatsiya alohida e'tiborga loyiqdir. An'anaviy iqtisodiyotda operatsion boshqaruvga ustuvorlik berilgan bo'lsa, zamonaviy korxonalarda strategik va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimlari shakllanmoqda. Bu esa moliyaviy qarorlarning sifati va tezkorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Umumiy holda, tahliliy jadval moliyaviy raqobatbardoshlikning shakllanishi tasodifiy jarayon emas, balki global raqobatning kuchayishi, investitsion muhitning murakkablashuvi, innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi, raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi va strategik boshqaruv konsepsiyalarining takomillashuvi natijasida yuzaga kelgan obyektiv iqtisodiy zarurat ekanligini ko'rsatadi. Shu sababli moliyaviy raqobatbardoshlik zamonaviy korxonalarning barqaror rivojlanishi va uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlovchi fundamental iqtisodiy kategoriyalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda.

2-jadval

Moliyaviy raqobatbardoshlik va an'anaviy raqobatbardoshlikning qiyosiy tavsifi

Mezoni	An'anaviy raqobatbardoshlik	Moliyaviy raqobatbardoshlik
Tadqiqot obyekti	Mahsulot, xizmat yoki korxona	Korxonaning moliyaviy salohiyati
Asosiy maqsad	Bozor ulushini oshirish	Moliyaviy ustunliklarni shakllantirish
Asosiy omillar	Narx, sifat, marketing	Kapital, likvidlik, investitsiyalar, risklarni boshqarish
Natijaviy ko'rsatkichlar	Savdo hajmi, bozor ulushi	Rentabellik, moliyaviy barqarorlik, korxona qiymati
Strategik manba	Mahsulot va xizmat ustunligi	Moliyaviy resurslar va moliyaviy boshqaruv
Innovatsiyalar bilan bog'liqligi	Bilvosita	Bevosita
Raqamlashtirish ta'siri	Marketing va savdoda	Moliyaviy boshqaruv va FinTech tizimlarida
Uzoq muddatli natija	Bozordagi mavqeni saqlash	Barqaror iqtisodiy o'sish va investitsion jozibadorlik

Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

2-jadvalda an'anaviy raqobatbardoshlik va moliyaviy raqobatbardoshlik tushunchalarining qiyosiy tavsifi keltirilgan bo'lib, ularning maqsadi, mazmuni, asosiy omillari va natijaviy ko'rsatkichlari o'rtasidagi farqlar yoritilgan. Jadvalimizga ko'ra, moliyaviy raqobatbardoshlik umumiy raqobatbardoshlik konsepsiyasining tarkibiy qismi bo'lishiga qaramasdan, u mustaqil iqtisodiy kategoriya sifatida o'ziga xos xususiyatlarga ega [4]. Dastlab, tadqiqot obyekti nuqtai nazaridan ushbu ikki tushuncha o'rtasida sezilarli farq mavjud. An'anaviy raqobatbardoshlik asosan mahsulot, xizmat yoki korxonaning bozordagi pozitsiyasi bilan bog'liq bo'lsa, moliyaviy raqobatbardoshlik korxonaning moliyaviy salohiyati, moliyaviy resurslari va ularni boshqarish imkoniyatlariga qaratilgan. Bu holat moliyaviy raqobatbardoshlikning korxona faoliyatining ichki iqtisodiy mexanizmlarini chuqurroq aks ettirishini ko'rsatadi. Aks ettirilgan asosiy maqsadlar ham mazkur kategoriyalar o'rtasidagi muhim tafovutlarni namoyon etadi. An'anaviy raqobatbardoshlikning bosh maqsadi bozorda ustun mavqega ega bo'lish va bozor ulushini kengaytirishdan iborat bo'lsa, moliyaviy raqobatbardoshlikning asosiy vazifasi korxonaning moliyaviy ustunliklarini shakllantirish va uzoq muddatli moliyaviy

barqarorligini ta'minlash hisoblanadi. Shu sababli moliyaviy raqobatbardoshlik korxona strategik rivojlanishining asosiy moliyaviy poydevori sifatida namoyon bo'ladi. Tahlilimiz shuni ko'rsatadiki, an'anaviy raqobatbardoshlik ko'proq narx, sifat va marketing omillariga tayansa, moliyaviy raqobatbardoshlik kapital resurslari, likvidlik, investitsion imkoniyatlar va moliyaviy risklarni boshqarish kabi omillar bilan belgilanadi. Aynan ushbu omillar korxonaning moliyaviy barqarorligi va investitsion jozibadorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan moliyaviy raqobatbardoshlik korxona faoliyatining barcha yo'nalishlarini resurslar bilan ta'minlovchi bazaviy omil sifatida qaralishi mumkin. Natijaviy ko'rsatkichlar bo'yicha ham sezilarli tafovutlar kuzatilib, an'anaviy raqobatbardoshlik savdo hajmi va bozor ulushi kabi ko'rsatkichlar orqali baholansa, moliyaviy raqobatbardoshlik rentabellik, moliyaviy barqarorlik va korxona qiymati kabi moliyaviy indikatorlar bilan o'lchanadi. Bu esa moliyaviy raqobatbardoshlikning korxonaning uzoq muddatli iqtisodiy samaradorligini baholashdagi ahamiyatining oshishiga asos bo'ladi. Tahlilning muhim jihatlaridan biri innovatsiyalar va raqamlashtirish omillarining turlicha ta'sirini ko'rsatishida bo'lib, an'anaviy

raqobatbardoshlikda innovatsiyalar va raqamlashtirish ko'proq marketing va savdo jarayonlariga xizmat qilsa, moliyaviy raqobatbardoshlikda ular moliyaviy boshqaruv tizimlarini takomillashtirish, moliyaviy qarorlar sifatini oshirish va FinTech texnologiyalarini joriy etish orqali bevosita iqtisodiy natijalarni shakllantiradi. Bu holat zamonaviy iqtisodiyotda moliyaviy raqobatbardoshlikning strategik ahamiyati tobora ortib borayotganligini tasdiqlaydi.

Mazkur tahliliy jadval moliyaviy raqobatbardoshlikni an'anaviy

raqobatbardoshlikning tor doiradagi moliyaviy ko'rinishi emas, balki korxonaning investitsion salohiyati, moliyaviy barqarorligi, innovatsion rivojlanishi va strategik istiqbollarini belgilovchi mustaqil iqtisodiy kategoriya sifatida baholash zarurligini ko'rsatmoqda. Zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida aynan moliyaviy raqobatbardoshlik korxonalarning barqaror rivojlanishi va uzoq muddatli raqobat ustunliklarini ta'minlovchi eng muhim omillardan biri bo'lishi mumkin.

3-jadval

Moliyaviy raqobatbardoshlik determinantlari va ularning korxona rivojlanishiga ta'siri

<i>Determinant</i>	<i>Ta'sir yo'nalishi</i>
<i>Moliyaviy barqarorlik</i>	<i>Xavflarni kamaytiradi</i>
<i>Investitsion salohiyat</i>	<i>O'sish imkoniyatlarini kengaytiradi</i>
<i>Moliyaviy boshqaruv sifati</i>	<i>Resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi</i>
<i>Innovatsion salohiyat</i>	<i>Raqobat ustunliklarini yaratadi</i>
<i>Raqamli moliyaviy texnologiyalar</i>	<i>Operatsion xarajatlarni kamaytiradi</i>
<i>Institutsional muhit</i>	<i>Kapitalga kirishni yengillashtiradi</i>

Keyingi jadvalda moliyaviy raqobatbardoshlikning asosiy determinantlari va ularning korxona rivojlanishiga ta'siri tizimlashtirilgan holda keltirilgan. Unga ko'ra, moliyaviy raqobatbardoshlik birgina moliyaviy resurslar hajmi bilan emas, balki korxonaning moliyaviy salohiyati va boshqaruv imkoniyatlarini belgilovchi o'zaro bog'liq omillar majmui orqali ham shakllanadi. Moliyaviy barqarorlik korxonaning tashqi va ichki iqtisodiy xavflarga bardoshlilikini ta'minlovchi asosiy determinant sifatida namoyon bo'ladi. Investitsion salohiyat esa yangi loyihalarni moliyalashtirish, ishlab chiqarishni kengaytirish va innovatsiyalarni joriy etish imkoniyatlarini yaratib, korxonaning uzoq muddatli o'sishiga xizmat qiladi. Moliyaviy boshqaruv sifati resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy natijalarni yaxshilash orqali raqobat ustunligini shakllantiradi. Shuningdek, innovatsion salohiyat yangi mahsulotlar, xizmatlar va

biznes modellarini yaratish imkonini berib, korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlaydi. Raqamli moliyaviy texnologiyalar moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish va xarajatlarni kamaytirish orqali samaradorlikni oshiradi. Institutsional muhitning qulayligi esa kapital va moliyaviy resurslarga kirishni yengillashtirib, biznes rivojlanishi uchun zarur sharoitlarni yaratadi [6].

Shunday qilib, mazkur jadval moliyaviy raqobatbardoshlik korxonaning moliyaviy barqarorligi, investitsion imkoniyatlari, boshqaruv sifati, innovatsion faolligi va raqamli transformatsiya darajasining uyg'unlashuvi natijasida shakllanishini ko'rsatmoqda. Shu sababli mazkur determinantlar korxonalarning barqaror rivojlanishi va uzoq muddatli raqobat ustunliklarini ta'minlovchi muhim omillar hisoblanadi. Yuqorida o'tkazilgan nazariy tahlillar, raqobatbardoshlik konsepsiyalarining evolyutsiyasi hamda moliyaviy

raqobatbardoshlik determinantlarini tizimlashtirish natijasida mazkur tushunchaga quyidagi mualliflik ta'rifi taklif etamiz: Moliyaviy raqobatbardoshlik – bu korxonaning moliyaviy resurslarni shakllantirish, jalb qilish, taqsimlash va ulardan samarali foydalanish, investitsiyalarni o'zlashtirish, moliyaviy risklarni boshqarish hamda o'zgaruvchan biznes muhiti sharoitida barqaror moliyaviy ustunliklarni yaratish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va investitsion jozibadorlikni ta'minlash qobiliyatini ifodalovchi kompleks iqtisodiy kategoriyadir. Ushbu ta'rifning asosiy ilmiy yangiligi shundaki, unda moliyaviy raqobatbardoshlik nafaqat moliyaviy barqarorlik yoki rentabellik bilan, balki investitsion salohiyat, risklarni boshqarish, innovatsion rivojlanish va raqamli moliyaviy imkoniyatlar bilan uzviy bog'liq holda talqin etilmoqda. Bu esa moliyaviy raqobatbardoshlikni korxonaning uzoq muddatli strategik ustunligini ta'minlovchi integrallashgan iqtisodiy kategoriya sifatida baholash imkonini beradi deb hisoblaymiz.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqotimiz natijalari moliyaviy raqobatbardoshlik zamonaviy korxonalar faoliyatida mustaqil iqtisodiy kategoriya sifatida shakllanayotganligini ko'rsatdi. Aniqlashimizcha, bozor raqobatining globallasuvi, investitsion muhitning murakkablashuvi, innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi hamda raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi korxonalardan moliyaviy resurslarni boshqarishning yangicha yondashuvlarini talab qilmoqda. Shu sababli moliyaviy raqobatbardoshlik korxonaning moliyaviy barqarorligi, investitsion salohiyati, boshqaruv sifati, innovatsion faolligi va raqamli transformatsiya darajasini o'zida mujassam etuvchi kompleks iqtisodiy kategoriya sifatida namoyon bo'lmoqda. Tadqiqot natijasida moliyaviy raqobatbardoshlik an'anaviy raqobatbardoshlikdan farqli ravishda

korxonaning moliyaviy ustunliklarini shakllantirish, investitsiyalarni jalb qilish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qilishi asoslandi. Shuningdek, moliyaviy barqarorlik, investitsion salohiyat, moliyaviy boshqaruv sifati, innovatsion rivojlanish, raqamli moliyaviy texnologiyalar va institutsional muhit moliyaviy raqobatbardoshlikning asosiy determinantlari ekanligi aniqlandi.

Tadqiqiy ishlarimiz va mulohazalarimizga asoslanib, O'zbekiston sharoitida korxonalarning moliyaviy raqobatbardoshligini oshirish uchun quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- korxonalarda strategik moliyaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish va moliyaviy rejalashtirish amaliyotini kengaytirish;
- kichik biznes subyektlarining investitsion jozibadorligini oshirishga qaratilgan reyting va baholash mexanizmlarini takomillashtirish;
- ERP tizimlari, bulutli buxgalteriya, Business Intelligence (BI) platformalari hamda sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy tahlil vositalaridan foydalanishni kengaytirish;
- FinTech ekotizimini rivojlantirish, raqamli kreditlash va muqobil moliyalashtirish instrumentlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish;
- moliyaviy risklarni boshqarish va korporativ boshqaruv standartlarini joriy etish orqali korxonalarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda, yaqin istiqbolda moliyaviy raqobatbardoshlik korxonalarning bozor muvaffaqiyati va investitsion jozibadorligini belgilovchi eng muhim omillardan biriga aylanadi. Shu bois uni shakllantirish va baholash mexanizmlarini takomillashtirish nafaqat korxona va tashkilotlar, balki O'zbekiston iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barney J. B. Firm resources and sustained competitive advantage // Journal of Management. – 1991. – Vol. 17, No. 1. – P. 99–120. – DOI: 10.1177/014920639101700108.
2. Bukht R., Heeks R. Defining, conceptualising and measuring the digital economy // Development Informatics Working Paper. – 2017. – No. 68. – P. 1–24.
3. Deloitte. Digital Banking Maturity Report 2023. – Deloitte Insights, 2023.
4. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации : учебник. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Эксмо, 2005. – 544 с.
5. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report: Safeguarding Financial Stability amid High Inflation and Geopolitical Risks. – Washington, DC: IMF, 2023.
6. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
7. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard. – Paris: OECD Publishing, 2023.
8. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. – New York, NY: Free Press, 1980. – 396 p.
9. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. – New York, NY: Free Press, 1990. – 855 p.
10. PwC. Global FinTech Report 2024: Reinventing Financial Services. – London: PricewaterhouseCoopers, 2024.
11. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934. – 255 p.
12. Teece D. J., Pisano G., Shuen A. Dynamic capabilities and strategic management // Strategic Management Journal. – 1997. – Vol. 18, No. 7. – P. 509–533.
13. UNCTAD. Digital Economy Report 2024. – Geneva: United Nations Conference on Trade and Development, 2024.
14. Vaisov D.I. Raqobat muhiti tahlili kichik biznes va tadbirkorlik raqobatbardoshligi shakllantirishning asosi sifatida // Marketing. – 2024. – Vol. 1, No. 3. – B. 89–95.
15. Vaisov D.I. Raqobatbardoshlik tushunchalarining mohiyati va tavsiflanishi // University Research Base. – 2024. – B. 65–69.
16. Ваисов Д.И. Рейтинг устойчивости субъектов предпринимательства как механизм обеспечения конкурентоспособности предприятий // Экономика и предпринимательство. – 2025. – № 3 (19). – С. 833–837.
17. Vaisov D.I. Tibbiy xizmatlar ko'rsatuvchi kichik biznes subyektlari raqobatbardoshligini baholashni takomillashtirish // Marketing Jurnal. – 2025. – No. 11. – B. 286–295.
18. World Bank. Fintech and the Future of Finance: Market and Policy Implications. – Washington, DC: World Bank, 2022.